

Posudek pro Ústav pro dějiny umění Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

František Záruba, *Hradní kaple v Čechách*. Disertační práce, Praha 2012.

3 svazky: první svazek *Hradní kaple v Čechách*, 2 strany obsahu, 4 strany úvodu se 4 poznámkami pod čarou, 9 stran přehledu dosavadního bádání se 68 poznámkami pod čarou, 103 stran textu, včetně 474 poznámek pod čarou, tabulek a 9 schematických zobrazení možností umístění kaplí v rámci hradní zástavby, 7 stran seznamu použitých pramenů a pramenných edicí, 65 stran soupisu použité literatury, 233 vyobrazení k textové části a 12 stran soupisu obrázků;

druhý svazek *Hradní kaple v Čechách. Katalog I. A–K*, 3 strany obsahu, 41 katalogových hesel na 131 stranách textu, včetně 645 poznámek pod čarou, 518 vyobrazení;

třetí svazek *Hradní kaple v Čechách. Katalog II. L–Ž*, 56 katalogových hesel na 152 stranách textu, včetně 618 poznámek pod čarou, 491 vyobrazení.

Jak je očividné už z pouhého výčtu rozsahu (485 stran textu, 1.242 vyobrazení), posuzovaná disertační práce magistra Františka Záruby je výjimečným a dosud nejzevrubněji zpracovaným kompendiem věnovaným tematice hradních kaplí v Čechách. A nejen v nich. Tuším, že sotva zatím bylo sepsáno obdobně olbřímí dílo pro hradní kaple Moravy a nemýlím-li se, podobně precízním poznáním se asi nemohou dosud pochlubit ani v Polsku, na Slovensku či v Maďarsku. Kupodivu to nevyplývá ani tak z počtu českých hradních kaplí (soubor 114 autorem zjištěných objektů, shrnutých v 97 katalogových hesel, nepředstavuje – vzhledem k rozloze Čech a počtu českých hradů – závratné kvantum a nepochybně bude v budoucnu rozšířen zvláště archeologickými výzkumy), jako z důkladnosti, s níž se pan Záruba tématem zabýval.

Disertační práce pana Záruby je komplexně postavená: obsahuje slušnou analýzu dosavadního výzkumu, vymezuje pojmy, s nimiž operuje, zpracované území (tady oceňuji, že se nenechal zlákat pozdější příslušností Chebska k českému státu) i časovou sekvenci, v níž se pohybuje. Autor správně sleduje základní sociální skupiny stavebníků, z hradního prostředí účelně přesahuje k tvrzím, poměrně pronikavě rozebírá otázky spjaté s hmotným zajištěním provozu kaplí. Všímá si jejich liturgického režimu, církevně-právního postavení a nechybí ani informační kapitola věnovaná zasvěcením jednotlivých kaplí. Metodologicky velmi cenný je návrh poměrně vhodné typologie hradních kaplí, přehledně obsažené ve IV. hlavě práce. Oporou pro vlastní jádro studie o hradních kaplích (III. hlava) mu jsou poznatky vtělené do úctyhodného katalogu. Právě ty představují největší „bohatství“ práce a do budoucna trvalý zdroj poznatků či alespoň námětů k diskusím nad dílčími problémy. Až fascinující je kvalitní obrazový doprovod, zájemci o téma usnadňující výtečnou orientaci v autorových dedukcích, podobně jako impozantní soupis literatury k tématu. Zkrátka řečeno, na prvý pohled lze disertaci pana Františka Záruby označit za originální, v mnoha směrech přínosnou, pro vědecké bádání nesmírně užitečnou, dobře vystavěnou, srozumitelně napsanou, ve statistické většině svých závěrů podloženou, a tedy věrohodnou, vybavenou všemi základními náležitostmi zralé vědecké práce.

Na druhý pohled ovšem nelze zastírat, že v posuzované práci jsou i náměty k zamyšlení. Předně běžného zájemce o hradní tematiku napadne otázka, zda pražský Vyšehrad se svými kostely a kaplemi nebyl hradem? (Katalogové heslo chybí). Pro čtenáře poněkud komplikovaný je např. způsob provázání informací z katalogu s textovým jádrem studie – autor při výkladu vývojových či jinak širších souvislostí odkazuje dosti důsledně právě na katalogová hesla. V nich ovšem je citovaná literatura podřízena konceptu hesel a často se

tak stává, že především ve III., meritorní hlavě čtenář postrádá dostatečné odkazy na literaturu, která se sice nevěnuje přímo konkrétní lokalitě či objektu, zato je její uvedení nezbytné s ohledem na tematické souvislosti. Abych byl konkrétní: např. na s. 20 pan Záruba bez odkazu na zdroj informuje, že na Vyšehradě byl nalezen „*pravděpodobně nejstarší kostel...*, který pochází snad již z 10. století.“ K tomu ovšem existuje četná literatura a vedle odkazu na Bořivoje Nechvátala¹ by textu jistě slušela poznámka s odkazem na zásadní studii Heleny Soukupové² (ta mimochodem chybí v soupisu literatury). Podobně je tomu na s. 22 při sdělení, že rotunda sv. Víta na Pražském hradě „*měla složitější stavební vývoj*“; na s. 27, kde bez odkazu na zdroj je celý odstavec o kostele sv. Ulricha v Řezně, na s. 32, kde chybí citace u výkladu o franském klášteře v Ebrachu, na s. 37, kde autor bez odkazu informuje, že za architekta Sainte-Chapelle se „*obvykle označuje Pierre Montreuil*“, na s. 47, kde je údaj, že v letech 2010–2011 „*se podařilo nalézt vítkovský dvorec v Prčicích*“ či níže odstaveček o situaci v Radomyšli (tady z přebohaté Nechvátalovy, Kašičkovy a Kuthanovy literatury citelně schází jakýkoliv odkaz), stejně jako na další straně v případě čimické tvrže (aspoň základní studie objevitele Václava Humla by neměly chybět). Podobných opomenutí (nemyslím, že by to byl záměr) je, bohužel, v hlavní studii více. Námětem k zamyšlení by mohlo být i autorovo poměrně časté používání termínů *raný* a *vrcholný středověk*. S nimi je třeba nakládat velmi opatrně. Tvrzení pana Záruby na s. 8, že 12. století „*zcela jistě nemůžeme označit ještě jako vrcholný středověk*“, by jej ve Francii, Anglii či německy mluvících zemích asi diskvalifikovalo z badatelské obce, když za přelom mezi raným a vrcholným středověkem je všeobecně přijímána doba kolem roku 1000.³ Taktéž s termínem *chór* (namísto presbytář či kněžiště) by se mohlo šetřit, zejména u drobných, chudobných kapliček miniaturních rozměrů. V exkursu I čtenáře zamrzí absence základní literatury k tzv. hradištím (zejména souhrnné práce Miroslava Štěpánka, Jiřího Slámy či nověji Rudolfa Procházky z roku 2009), ostatně podobně jako i v seznamu literatury chybějící základní rakouská práce Renate Wagner-Rieger o gotických kaplích (často hradních) už z roku 1959.⁴

Některé možné výhrady asi bude nutné připsat na vrub jisté stylizační neobratnosti autora: sotva bude všeobecně přijat jeho názor ze s. 22, že v případě románského paláce s kaplí na Pražském hradě „*v zásadě jde o prototyp královského hradu s obvodovou zástavbou*“ (pražský palác, přes jistěže impozantní rozměry, zaujal zanedbatelné procento obvodu hradu a jeho prostý obdélný půdorys ani nevykazuje žádnou tendenci obklopit nádvoří). Na s. 31 je asi ukvapená generalizující formulace, že české hradní kaple z 2. poloviny 13. století jsou „*výsledkem importu z Francie*“, podobně jako úvaha, že teprve hradní kaple slezských Piastovců v Lehnici a ve Vratislavi by se staly „*prostředkem reprezentace*“ (tím byla téměř každá sakrální stavba už dávno před počátkem 13. století). Také sdělení, že „*empora sloužila k sociálnímu oddělení vlastníka od ostatních, což někdy bylo vyzdviženo i existencí druhého oltáře*“, by slušela výstižnější formulace nemíchající pověstné hrušky s jablky (s. 46). Uniká mi, proč se autor zdráhá zahrnout kapli litického hradu mezi královské kaple s odůvodněním, že ji „*král Jiří... stavěl na svém*“ (s. 63), když třeba

¹ Třeba NECHVÁTAL, Bořivoj, *K poznání raněstředověké baziliky sv. Vavřince na Vyšehradě*. Archaeologia historica 32/07. Sborník příspěvků přednesených na XXXVIII. mezinárodní konferenci archeologie středověku s hlavním zameraním archeológia středovekého mesta. Bardejov-Zlaté, 18.–22. septembra 2006 (eds. Pavel Kouřil – Zdeněk Měřinský). Brno 2007, s. 405–429.

² SOUKUPOVÁ, Helena, *K problematice Vyšehradu*. Průzkumy památek XII/2, 2005, s. 3–54.

³ Z nejelementárnější, v češtině běžně dostupné literatury viz alespoň DUBY, Georges, *Věk katedrál. Umění a společnost 980–1420*. Praha 2002; DUBY, Georges, *Rok tisíc*. Praha 2007.

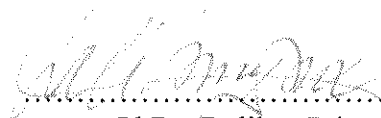
⁴ WAGNER-RIEGER, Renate, *Gotische Kapellen in Niederösterreich*, in: Festschrift Karl Maria Swoboda zum 28. Januar 1959 (eds. Otto Benesch a kol.). Wien – Wiesbaden 1959, s. 273–307.

zvíkovskou kapli stavěl král Přemysl Otakar II. přece také na „svém“ hradě Zvíkově? Záhadné je i sdělení ze s. 74, že kaple v Českém Krumlově se „*podobou liturgického života zcela vymyká jakémukoliv středoevropskému průměru*“. Domnívám se, že vhodné by bylo, aby si pan Záruba poněkud poopravil názory na genezi westwerku. Odvození staršího zaniklého westwerku v Centule z domnělé „předlohy“ v cášské kapli (dokončené později) je prostě omyl, stejně jako teze, že westwerky u sv. Pantaleona v Kolíně nad Rýnem a v Corvey jsou výsledkem transformace cášské kaple s ochozem (s. 25–26). Větší opatrnosti by si žádalo zahrnování cášské kaple s ochozem mezi patrové kaple (s. 25), podobně jako dosti jednoznačné soudy o utváření patra kaple v Goslaru, když z ní známe jen základy (s. 26), nebo označování kaplí v Tirolu, Brucku a Trausnitz za patrové kaple (s. 27), a z těchto nedopatření pak plynoucí interpretace. V celém V. exkursu by bylo žádoucí více pozornosti věnovat v posledním patnáctiletí někdy až bouřlivé polemice českých, moravských a polských historiků o počátcích pozemkového vlastnictví šlechty; vývody pana Záruby by se tak asi dostaly na jistější půdu (s. 46–48). Když už autor zmiňuje stavební aktivity Zikmunda Lucemburského v Uhrách, a to v souvislostech s dosti pochybnou tezí, že kostely o čtyřech podporách klenby v Norimberku, na pražském Karlově či v Budíně by měly prostorovým uspořádáním nějak souviset s patrovými kaplemi či s ochozovou cášskou kaplí (s. 56–57), pak je, zdá se mi, škoda, že neuvedl i jiné uherské hradní kaple (třeba Zvolen). V závěrečném exkursu se nějak zdráhám ztotožnit s kategorickým tvrzením, že po roce 1490 řada hradů „*opět zcela rezignuje na obranyschopnost*“ (s. 70), když právě přelom 15. a 16. věku je dobou velkého rozvoje vnějších obranných systémů se střeleckými, dělostřeleckými a dalšími baštami, rondely, bastiony, bolwerky, rozměrnými důmyslnými příkopy atd.

Jsou tu ovšem i drobné faktografické chybičky: přemyslovská dynastie neskončila smrtí Václava III. (s. 48), ale až 13. listopadu 1521, a to ještě jen v mužské linii. Chodba ke kapli sv. Kateřiny na Karlštejně není dvakrát zalomená (s. 49), markrabě Jošt nemohl odvézt relikvie z Tangermünde v roce 1412 na Moravu (s. 51) z prostého důvodu, že už byl nejméně rok po smrti († 18. ledna 1411). Dobré by bylo dát si větší pozor na rozlišování stěny a zdi. Matyáš Korvín vedlejší země Koruny české neodtrhl (s. 72), pouze ovládal jako řádně zvolený český král. Pandán je rostlina, na s. 73 autor zjevně myslí pendant (dvakrát), atd.

Po zvážení všech, nejen obsahově věcných, tématicky přínosných, metodických, ale třeba i didaktických aspektů, které též má plnit disertační práce, si dovoluji své hodnocení předložené práce pana Františka Záruby shrnout v následující konstatování: posuzovanou disertační práci *Hradní kaple v Čechách* **doporučuji k obhajobě** a magistra Františka Zárubu **navrhuji na udělení vědecko-akademické hodnosti „philosophiae doctor“ (PhD.)**.

Praha, 19. ledna 2013

.....
PhDr. Dalibor Prix, CSc.

Ústav dějin umění AV ČR
Husova 4
110 00 Praha 1
Česká republika
tel. 732 918 875; 221 183 365
mail: prix@udu.cas.cz